

Anmeldelser

Peter Munk Christiansen: Det frie marked – den forhandlede økonomi.

Jurist- og Økonomforbundets Forlag, Kbh. 1993

Det er ikke mange analyser af virksomheder som politiske aktører, vi finder i dansk samfundsforskning. Det må derfor hilses velkommen, at emnet tages op og anskues med politologiske briller. Det er dermed bogens fortjeneste, at den både præsenterer nye resultater og fortolkninger inden for dette problemkompleks.

Det centrale udgangspunkt for studiet er, at virksomheder må manifestere sig på markedet i konkurrence med andre virksomheder, og at de tillige må anerkende betydningen af de politiske omgivelser – netop fordi, de i stor udstrækning yder indflydelse på markedet. Spørgsmålet er så »bare«, hvordan de oplever regulering, hvordan de handler som politiske aktører, samt hvilke konsekvenser dette har for samfundsudviklingen i bredere forstand.

Det empiriske materiale udgøres af en spørgeskemaundersøgelse henvendt til ialt 750 danske virksomheder. Svarprocenten var 54,8%, og såvel små og mellemstore som store virksomheder (med over 200 medarbejdere) har ulejliget sig med at besvare de ialt 42 hovedspørgsmål, der i enkelte tilfælde er suppleret med interviews.

Det kan i sig selv diskuteres, om besvarelsen er repræsentativ på alle punkter, hvilket forfatteren da også er inde på. Men der er også andre problemer. Som et enkelt punkt skal blot anføres, at besvarelsen jo blot registrerer situationen her og nu, og at selv spektakulære begivenheder for blot få år tilbage meget let risikerer at være gået i glemmebogen

hos den nye leder, der har svaret på spørgsmålene. Dette er naturligvis ikke et argument mod undersøgelsesmetoden, men blot en understregning af at andre kilder kunne være inddraget – og kan blive det i fortsatte studier. F.eks. ville det være oplagt at studere årsberetninger og blade fra de større koncerner og avisernes erhvervstillæg, men også organisationsfolk og embedsmænd, der jo også er en vigtig del af virksomhedernes politiske omgivelser, kunne være kontaktet.

Bogens ærinde er egentlig todelt: For det første ønskes reaktionsmønstre kortlagt for at afklare, hvordan forskellige typer af virksomheder oplever regulering, og hvilke initiativer de iværksætter i den forbindelse. Et problem er bl.a. her hvorvidt disse iværksættes med det formål at påvirke rammerne for reguleringen, eller om de udvikles efter, at disse er lagt. De relationer, der i den forbindelse etableres med myndighederne, kan have karakter af forhandlinger, hvilket er afsat for det andet hovedproblem.

For det andet ønskes således på et mere overordnet plan afklaret, hvorvidt det danske samfund over de senere årtier har bevæget sig henimod en »forhandlingsøkonomi«. I den forbindelse opstilles nogle enkelte kriterier for forhandlingsøkonomi. »For det første må offentlig regulering være af væsentlig betydning for virksomheden og dens muligheder for at klare sig på markedet, og offentlig regulering må involvere virksomheden i et aktivt samspil med myndighederne om etableringen af en modus vivendi, hvad angår offentlige krav«. (p.46)

M.h.t. den første opgave viser undersøgelsens resultater, at håndteringen af de politiske omgivelser er mest udviklet i store og meget regulerede

virksomheder, der også benytter organisationskanalen, men de små er absolut også opmærksomme på at bearbejde disse omgivelser. Det konkluderes her at politik er kommet til at »fylde mere« set fra virksomhedernes perspektiv uden på samme måde at have etableret en form for strategi. Det er uden tvivl korrekt, men i og med at tidsperspektivet er langt dårligt ind, er det mere et indtryk end en dokumenteret kendsgerning. Lovgivningen på en række områder er rigtigt nok accelereret de seneste årtier, men når der mere konkret tales om regulering bliver der næsten udelukkende trukket eksempler frem fra miljø- og arbejdsmiljøområdet.

Det er overraskende, at så mange virksomheder er villige til at handle på egen hånd. Således ved vi fra tidligere undersøgelser, at organisationerne spiller en væsentlig rolle i Danmark. Derfor føler man på et tidspunkt ved gennemlæsningen af bogen, at vores viden om organisationerne som interesserepræsentanter må revideres. Så slet står det imidlertid ikke til. Vi bliver således beroliget med, at organisationerne ganske vist ikke er centrale i hverken regeldannelse eller i regelanvendelse, men »der er en klar arbejdsdeling mellem virksomheder og organisationer, når det drejer sig om tilblivelsen af offentlig regulering« (p. 120). Det er dog stadigvæk ganske dunkelt, hvordan der kan sondres mellem henholdsvis »regeldannelse« og »tilblivelse af offentlig regulering« – både hos forfatteren selv og hos de mange respondenter ude i virksomhederne.

Det er imidlertid en meget interessant pointe, at nye reguleringsområder kan have stillet krav om en mere individuel handling fra virksomhederne. Flere ting taler herfor på miljøområdet. Spørgsmålet er imidlertid, om vi ikke er ovre i specifikke tekniske anliggender, der er relevante for enkeltvirksomheder og som kun i sjældne tilfælde involverer organisationerne, der i overvejende grad bekymrer sig om det fælles? Organisationerne engageres jo heller ikke i de enkelte virksomheders skatteligning og de kontakter med myndighederne, der opstår i den forbindelse.

M.h.t. undersøgelsens anden opgave var det ambitionen at udforske, hvorvidt resultaterne kunne begrunde eksistensen af en »forhandlingsøkonomi« i Danmark. Forfatteren mener, at dette er tilfældet inden for udvalgte sektorer og for bestemte virk-

somheders vedkommende. Generelt findes det ikke brugbart. Der kan med rette indvendes flere ting mod begrebet, men spørgsmålet er, om lige netop de to opstillede kriterier er de rette. Skal selve forhandlingerne føres direkte mellem enkeltvirksomheder og myndighederne?

Efter min vurdering kan man forstille sig, at erhvervslivets samspil med det offentlige antager et utal af former – endog at der foranstalles visse former for selvregulering via organisationerne som et alternativ til traditionel offentlig regulering. Virksomhederne behøver i den sammenhæng ikke at spille den centrale rolle, men kan lade sig repræsentere via organisationerne.

Vedrørende det andet kriterium – at reguleringen skal have betydning for virksomhederne, og at de skal søge at påvirke denne for at skabe markedsfordele, synes undersøgelsen at vise, at regulering har betydning, men at det kun i sjældnere tilfælde lykkes direkte at erhverve eller fastholde fordele via regulering. Det er dog igen en speciel udlægning af forhandlingsøkonomiske tolkninger der her foreslås.

Det synes at være en rimelig konklusion, at det generelt ikke lykkes enkeltvirksomheder på denne måde at instrumentalisere reguleringen. Det betyder nødvendigvis ikke, at de ikke har ambitioner herom. At de afstår fra sådanne forsøg, og at det sjældent lykkes, må vel i høj grad tilskrives det forhold, at de ville sætte deres kollegiale forhold til konkurrenterne over styr, som de har brug for i mange sammenhænge for at varetage kollektive interesser. Det betyder ingenlunde, at de har opgivet varetagelsen af egeninteresser, men at de har erkendt, at det på den politiske scene er en vanskelig sag at optræde isoleret for at hævde disse.

Karsten Ronit
Center for offentlig organisation og styring.

Jens Henrik Haahr: Looking to Europe. The EC Policies of the British Labour Party and the Danish Social Democrats.
Aarhus University Press, 1993, 368 sider, kr. 198.

Den faglige interesse for den europæiske udvikling som helhed – herunder også integrationsprocessen

inden for EF – har fået en markant stigning gennem de sidste 5 år. Det er der mange gode grunde til, og ikke mindst for politologer rummer denne udvikling nye og udfordrende problemer for så at sige alle lagets hovedområder.

Nærværende licentiaafhandling fra Institut for Statskundskab i Århus placerer sig – trods emneafgrænsningen – henholdsvis det britiske og danske socialdemokratiske parti – centralt i skæringspunkt mellem to af hovedområderne: Komparativ og international politik. Det kan være en dristig placering. Men den er samtidig meget påtrængende – ikke mindst ved analyser af den europæiske udvikling – og Jens Henrik Haahr løser opgaven på fornem vis.

I indledningsafsnittet redegør han omhyggeligt for sin problemstilling: Hvad der har betinget den stigende accept af integrationen inde for EF fra de to socialdemokratier, der oprindeligt og ikke mindst i forhold til deres sociale basis mødte den økonomiske og politiske internationalisering, som EF også var udtryk for, med betydelig skepsis. Dette forklarer også hans valg af netop disse to europæiske socialdemokratier som genstand for sin analyse. Derpå følger en omfattende teoretisk bestemmelse af henholdsvis partiadfærd, socialdemokratier og europæisk integration. Her trækker forfatteren på den allerede foreliggende litteratur, men føjer selvstændige bidrag til, som forøger hans muligheder for en analyse af de to partiers holdningsudvikling.

I bogens anden del foretager forfatteren så den empiriske undersøgelse af de to partier. Materialet er for størstedelens vedkommende de offentlige udsagn, proklamationer og debatindlæg, som er fremkommet fra de to partier, men han har også haft lejlighed til at interviewe flere af partiernes talsmænd el.-kvinder. For begge partiers vedkommende opdeler han undersøgelsen i faser, som følger dels udviklingen inde for EF og dels de to partiers placering i deres respektive lande. Der lægges også vægt på at belyse den indre uenighed om holdningen til EF-medlemskabet, som gjorde sig gældende i begge partier også efter medlemskabet fra 1973. Det dokumenteres omhyggeligt, hvorledes det for begge partier var væsentligt i hele perioden frem til 1990 at lægge hovedvægten på deres muligheder for at varetage hensynet til

den sociale basis i deres respektive hjemlande. Det fremstår som ét af undersøgelsens hovedresultater, at i og med den liberalisering og internationalisering, som foregik, var man fra de to partiers side i stigende grad opmærksom på, hvorledes over-nationale instanser kunne bruges til at fastholde hensynet til den sociale basis. Mere forenklet udtrykt end Jens Henrik Haahr sikkert ville udtrykke det, kan man hævde, at de to partier ser muligheder for at opnå visse politiske begrænsninger af den vidtstrakte markeds mekanisme, som deres mod-partier i begge lande søgte gennemført. Et andet resultat er, at begge landes økonomier i stigende grad bliver knyttet til internationaliseringen – både i og uden for EF. Her er der den tydelige forskel, at det britiske parti i betydeligt større omfang end det danske, mener at kunne sætte deres lid til deres lands økonomiske vægt. Endelig fastslås det, at i og med udsigten til tysk genforening fra 1990 blev det for begge partier endnu mere påtrængende at få styrket de politiske institutioner inden for EF.

Afhandlingen afsluttes med en tredje del, der på forbillig måde opsamler undersøgelsens resultater og sætter dem i perspektiv i forhold til hidtidig forskning om integrationsdynamikker. Forfatteren plæderer her for, at den ofre fornægtede haas'ke neo-funktionalistiske teori har sin berettigelse, når den blot raffineres med en mindre mekanistisk opfattelse af spill-over og der samtidig rettes større opmærksomhed med de læreprocesser, som han har påvist for de to partiers vedkommende. Til yderligere belysning heraf foretager han en skitse-mæssig, men relevant analyse af det franske socialistpartis udvikling i forhold til EF, som har mange træk til fælles med de to undersøgte partiers, mens en tilsvarende vurdering af det tyske socialdemokrati faldet ganske anderledes ud. Her tyder meget på, at den nationale arena og de særlige tyske forhold frem til genforeningen har spillet en stor rolle.

Jens Henrik Haahrs afhandling er vægtig og vigtig. Den vil forhåbentlig indgå centralt i den videre udforskning af europæiske udviklinger.

Ole Karup Pedersen
Professor, dr.phil.
Institut for Statskundskab
København Universitet

Ole Feldbæk:

»Danmarks økonomiske Historie. 1500-1840«

Systeme. Herning 1993. 248 sider, kr 185,00.

Nye lærebøger i Danmarks økonomiske Historie er blandt de litterære sjældenheder. Det initiativ, to historikere og to økonomer har taget, fortjener derfor mere end almindelig interesse. Planen forudsætter fire bind, opdelt på perioderne 1500-1840 og 1840-1910 som henholdsvis historikerne Ole Feldbæk og Ole Hyldtoft tager sig af og perioderne 1910-60 og 1960-90, som økonomerne Jørgen Peter Christensen og Henrik Christoffersen skriver om. Foreløbig er udkommet Ole Feldbæks bidrag om det lange stræk 1500 – 1840.

Som økonom må man misunde sine historiske fagfæller deres fortælleglæde. Historie, som her fortalt, er mere end beretning om fortid; det er også glæden ved at fortælle en god historie. Det gælder så udpræget Ole Feldbæks bidrag. Jeg håber, at også de to økonomer i kvartetten kan falde ind i melodien.

Det hedder i indledningen til bogen: »Dispositionen har søgt at tilgodese hensynet både til de enkelte økonomisk-historiske perioders særpræg og til at kunne forfølge centrale økonomiske fænomener på tværs af disse periodegrænser«. Her forekommer første del af denne programmerklæring at være klarest indfriet. De knap 350 år er inddelt i fem perioder, forsynet med hver deres stikord i kapitlets overskrift: 1500-1550 Koncentration, 1550-1650 Prisrevolution, 1650-1750 Stagnation, 1750-1800 Højkonjunktur samt 1800-1840 Krig og Fredskrise. I de fem kapitler er brugt en gennemgående disposition, hvor landbrug, byerhverv og staten behandles i fast rækkefølge, hvad der hjælper læseren til at holde sammen på stoffet på tværs af kapitlerne.

Et fælles problem for forfatter og læser er manglen på sikre taloplysninger, når man kommer et stykke tilbage i perioden. Det gælder oplysninger om den reale makroøkonomi i form af oplysninger om faktorindsats og produktionsresultat. Der mangler også oplysninger om befolkningsforhold, når vi kommer længere tilbage end omkring 1740. I mangel af sådanne tal bringes fyldige oplysninger om antal okser, der er gået gennem tolden i Rendsborg,

antal beboere i danske købstæder mv. Tal, der i mangel af bedre, må bruges til at fortolke en underliggende udvikling. Bogen indeholder 12 tekst-tabeller og 16 grafer, som det kan være svært at finde rundt i, da der ikke er lavet en samlet for-tegnelse over dem. Det ville have lettet livet for læseren med en sådan oversigt.

Interessant for en bredere kreds er det opgør, der blandt historikere er under udvikling om synet på de store landboreformer sidst i 1700-tallet. Her har vi lært om en kreds af fremsynede mænd og en ung kronprins, der »gav bonden fri«. Og så kan man læse, at reformerne snarest fortjener betegnelsen tilpasning til noget, der allerede var godt i gang, nemlig udbredt overgang til selveje. Der var, som forfatteren skriver, tale om »reformer fra neden«, hvor velviljen i embedsmandskredse skyldtes ønsket om at styrke statsmagten på gods-ejerstandens bekostning. Det passede godt med at øge selvejet og at fratage godsejeren myndigheden til at udskrive soldater, sidstnævnte reform bedre kendt som stavnsbåndets ophævelse.

Fremstillingen efterlader læseren – som den utvivlsomt i undervisningen vil efterlade studerende og lærer – med væsentlige ubesvarede spørgsmål. Det nævnes her, fordi økonomerne i forfatter-kvartetten burde have ydet mere kollegial bistand end sket. Omkring år 1300 – inden den sorte død – antages befolkningstallet i Danmark (kongeriget) at have været op mod én mill. Derefter faldt det kraftigt, måske næsten til det halve. Omkring 1735 antages det at have været godt 0,7 mill., år 1800 godt 0,9 og ved udgangen af den behandlede periode, i 1840, godt 1,3 mill. Hvordan kan disse tal bringes i overensstemmelse med følgende?: »I 1840 var det danske samfund endnu grundlæggende et agrar-samfund, således som det havde været omkring 1500.« Og forfatteren fortsætter (side 205): »Hvad der var kommet til af nye afgrøder og ny teknologi, var ikke betydeligt. Og indtil slutningen af 1830'erne kunne bonden normalt ikke gøre sig håb om mere end de fire fold af udsæden, der også havde været almindeligt omkring 1500.«

Der har været tale om en fordobling eller mere af befolkningen inden for den betragtede periode. Samtidig er der ifølge forfatteren åbenbart tale om uændret teknik. Vil det sige, at der med konstant teknik selv ved så kraftig en befolkningsstigning

har været produceret med konstant grænseprodukt for arbejdskraften? Det lyder usandsynligt, at marginaljordene skulle have været lige så lettilgængelige og af samme bonitet, som de jorder, der var forblevet i drift omkring år 1500. Der må nødvendigvis være sket noget andet og mere end en proportional forøgelse af arbejdsindsats og produktion. For det første kan høsten være faldet i forhold til befolkningens størrelse, altså faldende produktion og forbrug pr. indbygger. Det er næppe sandsynligt, i hvert fald ikke i periodens senere del. Dødeligheden var da begyndt at falde, hvad må tages som tegn på stigende levestandard. For det andet kan indsatsen af arbejdskraft være øget mere end befolkningstilvæksten i sig selv tilsagde. Her vil jordrenten have været stigende som resultat af den mere intensive drift. Det vil have betydet en forskydning af indkomstfordelingen til fordel for jordens ejere, herunder den fremvoksende gruppe af selvejerbønder. Men på bekostning af husmænd, landarbejdere m.fl. Disse befolkningsgrupper kan måske med tilnærmelse have opretholdt deres materielle levestandard, ved at kompensere faldende aflønning med øget arbejdstid, hvad der kun understreger ændringen i fordelingsforholdene.

Endelig er der den mulighed, at der – modsat forfatterens opfattelse – i periodens senere del har fundet væsentlige produktionsmæssige fremskridt sted. Det kan bl.a. være sket ved indførelse af nye afgrøder, herunder jordkonserverende afgrøder som f.eks. kløver. I så fald kan arealproduktiviteten være øget, uden at det i første omgang har vist sig i stigende foldudbytter. Det vil have været tilfældet, hvis der er blevet høstet hyppigere og sået tættere på samme areal. Produktionsmæssige fremskridt af den art, vil have øget arbejdskraftens og jordens produktivitet og samtidig ændret deres marginale substitutionsforhold på en måde, der forskødte de relative faktorpriser til ugunst for arbejdskraften. Det har formentlig været processer af den art, der har været i gang efter midten af 1700-tallet.

Endnu omkring år 1800 boede 80 pct. af landets befolkning på landet og ernærede sig direkte eller indirekte ved landbrug. En analyse af landbrugets produktions- og fordelingsforhold er således helt central for forståelsen af datiden. Disse problemer burde under brug af økonomisk teori have været underkastet en mere indgående analyse i fremstil-

lingen. Her ville et tættere samarbejde mellem kvartetens historikere og økonomer have været på sin plads. Skal forfatternes prisværdige initiativ leve op til forventningerne både blandt historikere og økonomer, bør de i deres videre arbejde forene deres faglige formåen.

Lektor, cand.polit.

E.Damsgård Hansen

Institut for Nationaløkonomi

Handelshøjskolen i København.

Leif Larsen og Thomas Clausen:
De forvarede. Politiske fanger 1941-45.
Gyldendal, 451 sider, (ill).

Den mørkeste plet på dansk demokrati er utvivlsomt vedtagelsen af den såkaldte kommunistlov i 1941, hvorved Folketinget med tilbagevirkende kraft og enstemmigt lovliggjorde den allerede gennemførte anholdelse og internering af danske kommunister og deltagere i den spanske borgerkrig.

Mange forklaringer og undskyldninger er fundet frem på eklatante brud med Grundloven, retsplejen og velanstændigheden, men ingen af dem er holdbare. Nok hadede danskerne i almindelighed kommunisterne. Ikke blot på grund af de endeløse indrepolitiske stridigheder op gennem trediveerne, men også fordi de dansede efter Moskvas pibe og accepterede såvel den tysk-sovjetiske aftale, der delte Østeuropa, som angrebet på Finland. Men at sælge landsmænd på samlebånd, det er dog for groft.

Det besatte Danmark var gået under åget. Det gjaldt om at forhandle med den tyske besættelsesmagt og undgå konfrontationen for at forhindre det, der var værre. Sådan mente regeringen og Folketinget. Dermed var det politiske flertal i god overensstemmelse med vælgerne. Historien er fortalt mange gange, men i Larsens og Clausens bog kommer vi ind i de rystende beretninger om enkelttilfældene. De to forfattere har nu, da bestemmelsen om 50 års lukketid er opfyldt, fået lov til at kigge arkiverne igennem og afslører her ufattelige menneskelige lidelser og en afgrund af usselhed og mentalt afstumpethed, der kun finder sin lige i tilsvarende beretninger fra sovjetiske,

tyske eller – aktuelt – serbiske koncentrationslejre. Da først det politiske signal blev givet, tog bureaukratiet fat med maskinel præcision. Ingen bønner fra fortvivlede mødre eller sultende hustruer gjorde indtryk. Arbejdsmanden, der som 17-årig havde klæbet plakater op eller af eventyrlyst var rejst til Spanien, var forvandlet til en farlig samfundsfjende. Det kostede nogle livet eller helbredet, da det helt store forræderi blev en kendsgerning: Fangerne fik ikke noget varsel, så de kunne flygte, da tyskerne to helt over.

I beretningerne optræder de pågældende i et væk som »NN« eller »NA«, fordi justitsministeriet stadig mener, at navnene skal beskyttes og har gjort meget for at undgå, at man skal kunne identificere vedkommende. Derfor er det helt befriende, at navnet nogle steder alligevel er smuttet gennem censurens nåleøje.

Larsen og Clausen har gjort en fortjent fuld indsats ved at grave disse beretninger fra en ikke alt for fjern fortid op. Og forfatterne havde ikke behøvet bestandig at løfte pegefingern for at fortælle om systemets fladpandethed. Beretningerne taler for sig selv. De havde heller ikke behøvet at anvende nutidsformen om datidens begivenheder. Det er et trick, som anvendes bestandig af dårlige kriminalreportere og varsomt af gode skribenter. Det virker irriterende på læseren.

Den triste lære man kan drage af disse 400-500 sider, er, at bødlerne altid står parat. Også i vort grundfæstede demokrati. Der skal blot skabes de rette betingelser. Og det sørgede politikerne, retssystemet og folkestemningen så rigeligt for dengang i begyndelsen af fyrrerne.

Carl Otto Brix, journalist

Niels Mygind: »Omvæltning i Øst- fra plan til marked- fra partidiktatur til demokrati- fra »socialisme« til ...?«

Forlaget Samfundslitteratur. Frederiksberg 1994. 312 sider, pris kr. 225,-.

Det skal hilses velkomment, at der herhjemme løbende udgives flere bøger om den politiske og økonomiske omstillingsproces i de ex-kommunistiske lande. Tilgangen kan være overvejende økono-

misk eller politisk. Men forfatterne må uundgåeligt bevæge sig ind på samspillet mellem de økonomiske og politiske reformer.

Dette er også tilfældet i Niels Myginds bog om den økonomiske og politiske transformation. Som beskrevet i forordet bevæger forfatteren sig ud »på tynd is«, for så vidt som han bevæger sig uden for sit nationaløkonomiske område.

Nærværende bog er fortrinsvist en teoretisk analyse, bygget op omkring et stort antal modeller for samspillet mellem politik og økonomi m.v. Bogen følges senere op af en mere empirisk beskrivelse af den igangværende omstilling. Ideelt set burde det her omtalte værk vurderes i sammenhæng med den efterfølgende endnu ikke offentliggjorte empiriske analyse. De mange ofte meget omfattende modeller i den nu offentliggjorte bog må, isoleret betragtet, uundgåeligt i nogen grad »svæve frit i luften«. Adskillelsen mellem teori/modeller og empiri er dog ikke knivskarp, idet bogens afsnit om »den revolutionære proces« rummer mange empiriske betragtninger.

Bogen er øjensynligt meget møntet på undervisningen ved SPRØK-studiet på Handelshøjskolen i København, hvor der er udviklet et særligt fag: komparativ samfundsanalyse. Sammenligning af forskellige samfundssystemer er et væsentligt element heri. Samtidig har en af ambitionerne ifølge forfatteren været at søge at integrere forskellige fagdiscipliner til en helhedsanalyse.

Bogen rummer 8 afsnit: ud over en indledning er overskrifterne »model for samfundsanalyse«, »forskellige samfundstyper«, »plan og marked og effektivitet«, »central planlægning i krise«, »reformer, modeller og hindringer«, »den revolutionære proces« samt et afsluttende afsnit om »politisk og økonomisk omstilling«.

Med min egen baggrund primært inden for disciplinen statskundskab er det interessant gennem bogen at få indblik i komparative samfundsanalyser, gennemført i andre fagdiscipliner og på andre læreanstalter. Emneområdet er overlappende og mange konklusioner uundgåeligt identiske. Bogen påpeger mange væsentlige politiske og økonomiske sammenhænge i transformationen fra plan til marked. Nu, 5 år efter de »store revolutioner« i 1989

er vi videnskæssigt på bedre grund. Mange optimistiske forudsigelser i 1989 og 1990 er blevet afløst af en pæn portion realisme – og pessimisme.

Af litteraturlisten bagerst i bogen fremgår, at der ved udarbejdelsen ikke er inddraget litteratur, det er ellers uomgængeligt at medtage ved studiet af de postkommunistiske lande inden for disciplinen statskundskab, eksempelvis, værker af Georg Schöpflin, Andrzej Korboński, Ray Taras med flere og ikke at forglemme videnskabelige værker og analyser fra de postkommunistiske lande selv. Siden 1989 har der øst for det gamle »jerntæppe« været en overordentlig inspirerende samfundsvidenskabelig diskussion om den postkommunistiske transformation, som er væsentlig for forståelsen af de postkommunistiske landes aktuelle problemer.

Bogen kan på den baggrund ikke betragtes som lærebog i komparativ politik ved statskundskabsstudiet, men er som nævnt møntet primært på SPRØK-studiet. Myginds bog og ikke mindst bogens mange modeller kan imidlertid være et godt supplement også for statskundskabsstuderende med flere, der ønsker at lægge vægten på modeltilgangen og som har valgt et forholdsvis højt abstraktionsniveau. Der er som nævnt berøringsflader til statskundskaben. Der kan bestemt ikke herske tvivl om Myginds faglige kvalifikationer, hvilket naturligvis forhøjer bogens værdi.

Bogens mange modeller for komparativ analyse er tilsyneladende tegnet af forfatteren selv, i hvert fald er der ved ingen af modellerne angivet kilde. Der er i bogen ingen tabeller over den økonomiske udvikling, heller ikke over forløbet af politiske valg med mere, hvilket igen understreger det forholdsvis høje abstraktionsniveau. Det må antages, at tabelmateriale med videre vil være at finde i det opfølgende mere empiriske værk om transformationen fra plan til marked.

Søren Rishøj
forskningsmedarbejder ved SUC, Esbjerg
ekstern lektor ved Statskundskab
København, MF.

Robert Pedersen:
Gør din pligt – kræve din ret.
Holkenfeldt. 283 sider. 175 kr.

I Robert Pedersens liv har der været fire bærende elementer:

Familien, politikken, pædagogikken og idrætten. Altsammen har det været båret af tonerne fra arbejderbevægelsens pionertid, udtrykt i denne bogs titel.

Forfatteren danner med andre ord en forbindelseslinje fra Thorvald Stauning til Poul Nyrup Rasmussen, og han gør det på en så troværdig måde, at man ikke kan andet end få respekt for ham og hans indsats. Manden er idealist.

Morsomt har det ikke altid været. Både som højskoleforstander i Herning og som folketingsmedlem har Robert Pedersen fået drøje hug, men han har klaret sig igennem – åbenbart ikke mindst, fordi han har haft sådan en gæv kone, der har haft mod til at sige de forløsende ord i anspændte situationer.

Hans kærlighed til hende lyser ud af bogens sider.

For den politisk interesserede er det naturligvis firsernes skift i Socialdemokratiets udenrigs- og sikkerhedspolitik, der må studeres med den største iver. Her stod Robert Pedersen centralt. Det var nemlig ham, der blev sendt i marken med de synspunkter, som andre var mere utilbøjelige til at føre offentligt frem. Han gjorde det, fordi han følte mere loyalitet over for den politik, som blev skabt af en Hans Hedtoft, H.C. Hansen, Viggo Kampmann og Jens Otto Krag end den, Lasse Budtz blev eksponent for.

Han siger rent ud, at det var en tragedie, at Budtz blev toneangivende for Socialdemokratiets udenrigs- og sikkerhedspolitik, men han har også skarpe bemærkninger til folk som Karl Hjortnæs, Knud Damgaard, Svend Auken og partisekretæren Steen Christensen.

De eksempler han nævner på små beskidte tricks, er ikke flatterende for politik i almindelighed og Socialdemokratiet i særdeleshed. Derimod har han pæne ord tilovers for Ritt Bjerregaard, som ellers

gørde ham til kustode i det socialdemokratiske miniskabinet, og over for Anker Jørgensen, der jo var den egentlig ansvarlige i disse turbulente år, har han en blød plet. Ikke et ondt ord, skønt der var anledning nok. Er det den trofaste gamle partisoldats usvigelige loyalitet over for den valgte leder, der her kommer til udtryk.

Spillet, der førte til Ankers fald, beskriver han indgående, og her er der ikke mange roser – ej heller af de røde – at hente for de implicerede.

Da der blæste nye vinde over Socialdemokratiet i den forbitrede kamp mod regeringen, forsøgte enkelte organisationsfolk i Herning at få væltet kredsens folketingskandidat. Men der slog de alligevel større brød op, end de kunne bage. Robert Pedersen fejede modstanderne ud af banen. Om det var ham som person eller det var den kontinuitet i politikken, han stod for, der var afgørende for de trofaste vælgere i Midtjylland, er svært at sige. I hvert fald fik hans konkurrenter ikke et ben til jorden. Først da han selv gik og anbefalede Nyrup Rasmussen som sin efterfølger, blev der skiftedag.

Robert Pedersen, der er uddannet typograf, og som lærte sig op til en cand. polit.-eksamen ved aftenstudier, var, før han blev forstander i Herning, ansat på Roskilde højskole. Han har derfor betydelig indsigt i uddannelse og udvikling af ikke mindst unge fra mindrebedemlede hjem.

Derfor er hans vurdering af højskoleverdenen og undervisningen der særdeles relevant, og beklageligvis har han heller ikke meget godt at sige om

det, der er sket på dette område i de sidste mange år. Han savner den folkelige oplysning og den gode sang. Nu præges højskoleprogrammerne af det store kolde bord, indisk mystik, terapi og transcendent haløjsa, hvad det så har med N.F.S. Grundvig og Kristen Kold at gøre. Og kurserne er så korte, at det ikke er langt fra, forfatteren beskylde højskolerne for manipulation med reglerne og betingelserne for statstilskud.

En kustode er som bekendt en, der passer på noget værdifuldt. Set i det perspektiv er det en hædersbetegnelse, Ritt fæstnede på sine gamle partifæller, selv om det ikke var meningen. Robert Pedersen har med livet – eller i hvert fald helbredet – som indsats vogtet om det, han allerede som barn hjemme i Nansensgade blev opdraget til at værdsætte. Han har gjort sin pligt, men selvom man efter det gamle socialdemokratiske slogan så kan kræve sin ret, får man den ikke altid. Det er hans karriere på sin vis et eksempel på.

Bogen giver et nyttigt indblik i en periode af Danmarkshistorien, hvor der blev vendt op og ned på værdierne og meningerne både i moral, i politik og i undervisning.

Uden pejlemærker kan det være svært at bjerge sig igennem sådanne tider med troen og hæderligheden i behold.

Robert Pedersens pejlemærker har været de bedste sider af Arbejderbevægelsen.

Carl Otto Brix